

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1999

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

**ΔΙΚΑΙΟΝ.— Παροχή κινήτρων στους «μηνύοντες» στο βυζαντινό δίκαιο. Ήπι-
βιώσεις σε μεταβυζαντινά και νεότερα νομοθετικά κείμενα, υπό του ΄Αντε-
πιστέλλοντος μέλους κ. Μενέλαου Τουρτόγλου*.**

Ἡ παροχή ἐκ μέρους τῆς πολιτείας κινήτρων, ὑπὸ τῆ μορφῆ ὄχι μόνον χρη-
ματικῶν ἀμοιβῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων εὐεργετημάτων, στους καταγγέλλοντες ἀγνώ-
στους δράστες σοβαρῶν ἐγκλημάτων ἢ πράξεων καὶ παραλείψεων ποῦ προσβάλ-
λουν ζωτικὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τοῦ δημοσίου, δὲν ἀποτελεῖ γεγονός ἀσυνήθι-
στο στους καιροὺς μας. Κι αὐτό, παραλλήλως μὲ τὴν ποινικὴ εὐθύνη ἐκείνου ὁ ὁποῖος
γνωρίζει μελετώμενον κακούργημα ἢ τοῦ ὁποίου ἡ ἐκτέλεση εἶχε ἤδη ἀρχίσει καὶ
ποῦ παραλείπει νὰ τὸ καταγγεῖλει στὴν ἀρχή, περὶ τοῦ ὁποίου προβλέπει τὸ ἄρθρο
232 τοῦ ἰσχύοντος ποινικοῦ κώδικα¹. Ἔτσι, σὲ περίπτωσι διαπράξεως στυγεροῦ
ἐγκλήματος ποῦ ἔχει συγκλονίσει τὴν κοινὴ γνώμη καὶ τοῦ ὁποίου οἱ δράστες παρα-
μένουν ἀγνωστοὶ ἢ ἀσύλληπτοι, προκηρύσσεται συνήθως ἀπὸ τὴν πολιτεία χρημα-
τικὴ ἀμοιβὴ γιὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θὰ ἔδιδε στὶς ἀρμόδιες ἀρχὲς πληροφορίες ἱκανὲς
ὥστε νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἐξιχνίαση καὶ στὴν ἀνακάλυψι τῶν ἐγκληματιῶν.

Νομοθετικὴ ἐξουσιοδότησι γιὰ τὴν παροχὴ χρηματικῶν ἀμοιβῶν στὶς περι-
πτώσεις ποῦ θὰ ἐκρίνετο τοῦτο ἀναγκαῖο προσφέρουν τελευταία οἱ διατάξεις τοῦ
νόμου 1481/1984² ποῦ δίνουν στὸν Ὑπουργὸ Δημοσίας Τάξεως τὸ δικαίωμα «νὰ
προκηρύσσει χρηματικὲς ἀμοιβὲς γιὰ παροχὴ στοιχείων καὶ πληροφοριῶν σὲ ὅποιον-
δήποτε τις παρέχει ποῦ θὰ ὀδηγήσουν στὴν ἐξιχνίαση σοβαρῶν ἐγκλημάτων καὶ

* MÉNÉLAS TOURTOGLOU, *Mobiles fournis aux «plaignants» dans le droit byzantin. Substances dans les textes législatifs post-byzantins et modernes.*

1. Πρβλ. ὁμοίως ἄρθρα 4 τοῦ Ν. ΤΟΔ' | 1871 καὶ 9 τοῦ Ν. 1300 | 1982 (ΦΕΚ 129Α').
2. ΦΕΚ 152Α. Ἄρθρο 39 § 7 (ἔχει προστεθεῖ μὲ τὸ ἄρθρο 1 § 9 τοῦ Ν. 1590 | 1986).

τὴν ἀποκάλυψη καὶ σύλληψη τῶν δραστῶν τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν»³. Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση παροχῆς κινήτρων κινουῦνται καὶ οἱ παλαιότερες διατάξεις τοῦ νόμου ΤΟΔ' /1871 γιὰ συγκεκριμένο ὅμως ἐγκλημα, τὴ ληστεία. Ἔτσι τὸ ἄρθρο 2 τοῦ νόμου αὐτοῦ παρέχει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ποινῆς στὰ μέλη συμμορίας ληστῶν «ἂν πρὸ πάσης ληστρικῆς πράξεως ἀποστῶσι τῆς ἐνώσεως καὶ συνάμα καταγγείλωσι αὐτήν»⁴. Συναφῆ εἶναι καὶ τὰ εὐεργετήματα ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὸ ἄρθρο 24 τοῦ νόμου 1729/1987, ὅπως αὐτὸ ἔχει ἀντικατασταθεῖ μὲ τὸ ἄρθρο 21 τοῦ Ν. 2161/1993, γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς διάδοσης ναρκωτικῶν κλπ»⁵. Μὲ τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ παρέχεται ἡ δυνατότητα στὸ Συμβούλιο Πλημμελειοδικῶν νὰ διατάσσει μὲ βούλευμα τὴν ἀναστολὴ ἀσκηθείσης ποινικῆς διώξεως κατὰ τοῦ ὑπαιτίου εἰσαγωγῆς ἢ ἐξαγωγῆς, ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως, παρασκευῆς ἢ διαθέσεως κλπ. ναρκωτικῶν⁶ ἐφόσον «πιθανολογεῖται ὅτι συντέλεσε μὲ δική του πρωτοβουλία στὴν ἀνακάλυψη ἢ ἐξάρθρωση συμμορίας διακινήσεως ναρκωτικῶν ἢ στὴν ἀνακάλυψη καὶ σύλληψη μεγάλου ποσῶν ναρκωτικῶν». Ἐὰν δὲ ἐν συνεχείᾳ ἐπιβεβαιωθεῖ ἡ συμβολὴ του αὐτῆ, τοῦτο συνιστᾷ ἐλαφρυντικὴ περίστασις καὶ δύναται τὸ δικαστήριον νὰ διατάξει καὶ τὴν ἀναστολὴ ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς γιὰ διάστημα 2-20 ἐτῶν. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν τυχὸν ἀμετάκλητη καταδίκη τοῦ ὑπαιτίου, τὸ δικαστικὸν συμβούλιον μπορεῖ νὰ διατάξει καὶ τὴν ἀπόλυσή του ἀπὸ τίς φυλακὰς ὑπὸ ὄρους, ἐφόσον κρίνει ὅτι ἡ βραδύτητά του νὰ ἀποκαλύψει στὶς ἀρμόδιες ἀρχὰς τὰ στοιχεῖα ποὺ γινώριζε ἦταν δικαιολογημένη.

Παροχὴ ὅμως κινήτρων ἀπαντᾷ καὶ σὲ φορολογικοὺς νόμους. Ἔτσι τὸ ἄρθρο 50 τοῦ νόμου 2065/1992⁷ προβλέπει τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐπιτηδευματία ἢ ἄλλου φορολογουμένου ἀπὸ πρόστιμα, προσαυξήσεις καὶ ποινικὲς κυρώσεις, ποὺ συνεπήγοντο

3. Πρβλ. στὴ συνέχεια ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργοῦ Δημοσίας Τάξεως τῆς 8ης Μαΐου 1996 (ΦΕΚ 320B) μὲ τὴν ὁποία μεταβιβάζει τὴν ἀρμοδιότητά του αὐτῆ στὸν Ἀρχηγὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀστυνομίας.

4. Ἡ διάταξις αὐτῆ δὲν ἐθίγη σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 471 Π.Κ. καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει ἐφ' ὅσον δὲν ἀντίκειται σὲ ἄλλες νεώτερες διατάξεις (πρβλ. καὶ ἄρθρο 16 τοῦ ἴδιου νόμου). Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ τὸ νόμο ΓΩΛΣΤ' [1911 «περὶ ζωοκλοπῆς καὶ ζωοκτονίας», ποὺ καὶ αὐτὸς παρεῖχε χρηματικὴ ἀμοιβὴ στὸν ἀνακαλύπτοντα «ζωοκλόπον ἢ ζωοκτόνον» (ἄρθρο 10), γιὰ τὴν κατηργήθη μὲ τὸ νόμο 1300/1980 (ἄρθρο 11).

5. ΦΕΚ 119A. Πρβλ. καὶ Δ. Καμβύση, Τὸ πρόβλημα καὶ ἡ καταπολέμηση τῶν ναρκωτικῶν (ἔκδ. Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων), Ἀθήνα 1988, σ. 156-157.

6. Βλ. ἄρθρο 5 τοῦ Ν. 1729/1987, ὅπως ἔχει τροποποιηθεῖ μὲ τὸ ἄρθρο 10 τοῦ Ν. 2161/1993. Τὴν ἀναστολὴ μπορεῖ νὰ διατάξει καὶ τὸ δικαστήριον (ἄρθρο 24 § 1).

7. ΦΕΚ 113A|30.6.1992.

παραβάσεις τους τῆς φορολογικῆς νομοθεσίας, ἐφόσον ἤθελε καταγγελεῖ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀποδειχθεῖ ὅτι ὑπάλληλος τῆς φορολογούσης ἀρχῆς εἶχε ζητήσει δωροδοκήματα γιὰ τὴ συγκάλυψη τῶν παραβάσεων αὐτῶν. Ἀκόμη πρέπει νὰ προστεθεῖ ὅτι μὲ τὸ ἴδιο νομοθέτημα⁸ σὲ περιπτώσεις ὅπου ἐζημιώθη σοβαρὰ τὸ δημόσιο ἀπὸ μεγάλης ἐκτάσεως φοροδιαφυγῆ καὶ ποὺ διεπιστώθη ἀπὸ ὑπαλλήλους τοῦ Ἰπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, μὲ προσφορά τους ὅμως ὑπερβαίνουσα τὰ συνήθη ὅρια τῶν ὑπηρεσιακῶν τους καθηκόντων, προβλέπεται δυνατότητα παροχῆς σ' αὐτοὺς ἀναλόγου ἀμοιβῆς.

Οἱ παροχὲς ὅμως κινήτρων γιὰ τὴν προάσπιση γενικότερου κρατικοῦ συμφέροντος δὲν ἀποτελοῦν δημιούργημα τῆς ἐποχῆς μας. Ἀπαντοῦν καὶ στὸ βυζαντινὸ παρελθόν. Τὸ βυζαντινὸ κράτος μὲ παρόμοια μέτρα προσπαθοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει ἀνάλογες καταστάσεις. Συγκεκριμένα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενικὲς διατάξεις τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου ποὺ προέβλεπαν τὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ποὺ ἐγίνετο «προσαγγελία» κατὰ τὴν ἔκφραση τῶν Βασιλικῶν⁹ στὸ δημόσιο, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐνομοθέτησαν μὲ εἰδικὲς διατάξεις κίνητρα, παρέχοντες ἀμοιβὴ στοὺς «μηνύοντες». Οἱ λόγοι οἱ ὅποιοι ὑπαγόρευαν τὴν παροχὴ αὐτῆ τῶν κινήτρων ἀφοροῦσαν κυρίως στὴ περιφρούρηση εἴτε τῆς δημοσίας τάξεως εἴτε τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τοῦ δημοσίου. Περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦν οἱ ἐπόμενες περιπτώσεις παροχῆς «ἐπάθλου», δηλαδὴ ἀμοιβῆς, στοὺς καταγγέλλοντες ὀρισμένα ἀδικήματα ποὺ μνημονεύονται στίς βυζαντινὲς νομικὲς πηγές.

α) Σύμφωνα μὲ διάταξη τῶν Βασιλικῶν¹⁰ ὑπέκειτο στὸν Κορνήλιο νόμο καὶ «ὁ πρὸς ἀτιμίαν τινὸς βιβλίον γράψας, ἢ συνθείς, ἢ ἐκδεδωκώς, ἢ δόλον ποιήσας ἐφ' ᾧ τι τούτων γενέσθαι, εἰ καὶ ὀνόματι ἐτέρου ἢ ἀνωνύμως ἐξέδωκεν» ὁμοίως («καὶ ὁ ποιῶν ἐπιγράμματα, ἢ ἕτερον ἄγραφον πρὸς ἀτιμίαν τινὸς προσφέρων, καὶ ὁ πρᾶθῆναι ἢ ἀγορασθῆναι τὰ τοιαῦτα παρασκευάζων»).

Οἱ ἐγκληματικὲς αὐτὲς πράξεις οἱ ὅποιες προσέβαλλον τὴν τιμὴ καὶ τὴν ὑπόληψη ἑνὸς προσώπου ἐθεωροῦντο βαρύτερες ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ δίκαιο. Τοῦτο καταδεικνύουν σχετικὲς διατάξεις οἱ ὅποιες χορηγοῦν «ἐπάθλον» στὸν καταμηνύοντα τὴν τέλεση τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν καὶ ἐπισημαίνουν τὸ ἐπωφελὲς τῆς καταγγελίας γιὰ τὸ δημόσιο συμφέρον¹¹. Ἡ ἀμοιβὴ δὲ τοῦ καταγγείλαντος, εἴτε αὐτὸς ἦταν ἐλεύ-

8. Ἄρθρο 51. Πρβλ. ὅμως καὶ τὶς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 73 τοῦ Ν. 2238/1994 («Ἐπιβράβευση εἰλικρινείας»).

9. 56.2.1 (=Dig. 49.14.1), Synopsis Basilicorum K. IV, 2. Ζέπων J.G-R, τ. 5, σ. 329.

10. 60.21.5 καὶ σχόλιο (=Dig. 47.10.5 § 9, 10).

11. «δημόσιόν τι χρήσιμον ἐκ ταύτης, συμβαίνει τῆς καταμηνύσεως» (Βασ. 60.21.5 σχόλιο).

θερος είτε δοῦλος, συνίστατο στην παροχή τμήματος τῆς περιουσίας τοῦ καταδικασθέντος πού ἐπεδικάζετο ἀπό τὸ δικαστῆ. Στὴν περίπτωση μάλιστα πού ὁ καταγεύλας ἦταν δοῦλος, μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ τοῦ παρασχεθεῖ καὶ ἡ ἐλευθερία του.

β) Ὅμοιως διάταξη τῶν Βασιλικῶν προβλέπει παροχή ἀμοιβῆς στὸν καταγεύλαντα δούλους δραπετεύσαντες¹².

γ) Εἰδικότερα ὅταν οἱ καταγγέλλοντες ἦσαν δοῦλοι τὸ παρεχόμενο σ' αὐτοὺς κίνητρο, σχεδὸν παγίως, ἦταν ἡ ἐλευθερία τους. Ἐτσι διατάξεις τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας προέβλεπαν ὡς («ἐπάθλον») τὴν παροχή τῆς ἐλευθερίας στοὺς δούλους τοὺς μὴνύοντες τὴν σφαγὴν δεσπότη¹³, τοὺς νοθεύοντες νομίσματα¹⁴, τοὺς ἄρπαγες παρθένων¹⁵ καὶ τοὺς λιποτακτῆσαντες στρατιῶτες¹⁶.

δ) Παροχή κινήτρων ἀπαντᾶ ἐπίσης καὶ στὶς ἀκόλουθες δύο Νεαρές βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ πρώτη Νεαρά εἶναι τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ ἔτους 1082¹⁷. Ἡ Νεαρά αὐτὴ ἔχει προφανῶς ὑπ' ὄψει τῆς προγενέστερη τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ἐκδοθεῖσα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 945 καὶ 959¹⁸, μὲ τὴν ὁποία ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῆς ἐξ ἀδιαιθέτου διαδοχῆς τῶν «ἀπαίδων».

12. Βασ. 35.16.25 (Dig. 29.5.25).—Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι παροχή ἀμοιβῆς προβλέπει καὶ διάταξη τῶν Πανδεκτῶν (49.14.13) σὲ ἐκείνους πού ὁμολογοῦν ὅτι κατέχουν ἢ ὅτι τοὺς κατελείφθη πρᾶγμα πού δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀποκτήσουν.

13. «Ὁ δοῦλος καταμηνύσας τὴν σφαγὴν τοῦ δεσπότη ἐλεύθερος γίνεται, ὡς ἀντὶ ἐπάθλων τῆς μὴνύσεως παρεχομένης αὐτῷ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἄρχοντος ἀποφαινομένου, ἐλεύθερον αὐτὸν εἶναι». (Βασ. 48.18.1 καὶ σχόλιο Θεοδώρου). Cod. 7,13,1.—Prochiron auctum XXXIV, 21 καὶ 23. Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 251. Ἐπαναγωγή («Εἰσαγωγή»), 37, ια'. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 349.—Πρόχειρος Νόμος 34,15. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 202. —Ἀρμενόπουλος 1.18.33.

14. «Οἱ δοῦλοι οἱ τοὺς τὴν πλαστὴν μονήταν ποιοῦντας ἀπελέγχοντες ἐλεύθεροι γίνονται.» (Βασ. 48.18.2 καὶ σχόλιο). Cod. 7.13.2. «Καὶ ὁ μὴνύων κρυπτὴν μονίταν δοῦλος εἰς ἐλευθερίαν ἀνάγεται» (Prochiron auctum XXXIV, 22, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 251. Ἐπαναγωγή («Εἰσαγωγή») σχόλιο β', Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 349).

15. «Ἐὰν δοῦλος ἄρπαγὴν παρθένου καταμηνύσῃ ἐλεύθερος γινέσθω, ἢ ἐὰν τὴν ἤδη συχωρηθεῖσαν ἀπελέγῃ» (Βασ. 48.18.3). Τὸ δὲ ἐπὶ τῆς διατάξεως αὐτῆς σχόλιον τοῦ Θαλαλαίου διευκρινίζει ὅτι ἡ διάταξη «οὐ περὶ πάσης ἄρπαγῆς εἶπεν, ἀλλὰ περὶ ἄρπαγῆς μόνον παρθένου. ἐὰν οὖν εἰς ἄλλην γυναῖκα εἶη ἄρπαγῆ, οὐ χῶρα τῇ διατάξει».

16. «Ἐὰν τὸν λιποτακτῆσαντα στρατιώτην δοῦλος μὴνύσῃ, ὁ δοῦλος ἐλεύθερος γινέσθω» (Βασ. 48.18.4).

17. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 297, β'.

18. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 235 ἐπ.

Σύμφωνα με τις διατάξεις τῆς τελευταίας αὐτῆς Νεαρᾶς τὸ δημόσιον ἐκαλεῖτο ὡς κληρονόμος ἐπὶ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας τοῦ ἄνευ διαθήκης καὶ τέκνων ἀποβιώσαντος καὶ δὴ στὸ (διμοῖρον)¹⁹ αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἐστερεῖτο συγγενῶν. Ἀργότερα τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ δημοσίου καθωρίσθη στὸ τρίτον τῆς κληρονομίας ἔστω καὶ ἂν ὑπῆρχαν συγγενεῖς τοῦ κληρονομουμένου²⁰. Στὴν πράξη ὅμως, ὅπως φαίνεται, ὀρισμένοι ἐπιτήδευοι ἐσφετερίζοντο τὴ σχολάζουσα κληρονομικὴ περιουσία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχαν κληρονόμοι, πρὸς μεγάλη ζημία τοῦ δημοσίου ποῦ εἶχε ἐπ' αὐτῆς νόμιμα κληρονομικὰ δικαιώματα.

Πρὸ αὐτῆς τῆς καταστάσεως, ἡ Νεαρὰ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ γιὰ νὰ προστατεύσει τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ δημοσίου, καταφεύγει στὴν προσφορά κινήτρων. Γι' αὐτὸ καὶ ἐθέσπισε ὅτι ὁ καταμηνύων τὸ σφετερισμὸ τῆς κληρονομικῆς περιουσίας ποῦ ἐπληττε τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τοῦ δημοσίου, θὰ δικαιούται ἀμοιβῆς ἀνερχομένης στὸ δέκατον τῶν «προσαγγελθέντων»²¹.

19. «εἴ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ καὶ παῖδων οὐχ ὑπόντων ἢ οἱ τούτου συγγενεῖς ἢ μηδὲ τούτων ὄντων ὁ δημόσιος καλοῖτο εἰς κληρονομίαν, τῆς συγκεφαλαιουμένης ἐντεῦθεν ἀπάσης ὑποστάσεως τὸ δὲ μὲν διμοῖρον τῷ ἐκ νόμων διαδόχῳ, συγγενεῖ τυχόν ἢ δημοσίῳ, τὸ δὲ τρίτον ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ ἀδιαθέτως τελευτήσαντος ἀνείσθω θεῷ, τῆς διατιμῆσεως ἐν βεβαίῳ τῶν ἐλευθερομένων οἰκετῶν, τῷ συγκληρουμένῳ μῆρει τῷ θεῷ συλλογιζομένης» (Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 237). Ἡ Νεαρὰ αὐτὴ μνημονεύεται καὶ σὲ μεταγενέστερες νομικὲς βυζαντινὲς πηγές (Prochiron Autum, 30,56. Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 225. Πεῖρα 14,6· 48,1 καὶ 11. Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 44, 194 καὶ 196. Ἀρμενόπουλος 1.18.22 καὶ 5.8.78). Ὁμοίως ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ψέλλου, σγ. 1407 ἐπ. (Heimbach-Witte, Ἀνέκδοτα II, Leipzig 1840 (=Darmstadt 1969) σ. 264), πιστουμένης ἔτσι τῆς ἰσχύος της καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους (Γ. Μαριδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεαρᾶς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, Ἀθήναι 1922, σ. 279). Πρβλ. καὶ τὴν ἐπομένη Νεαρὰ τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα (Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 239) ἢ ὁποία ὅμως δὲν ἀπαντᾷ σὲ μεταγενέστερες νομικὲς πηγές (Γ. Μαριδάκη, ἔνθ' ἄν., σ. 279, σημ. 16).

20. Τὸ αὐτοτελὲς κληρονομικὸ αὐτὸ δικαίωμα τοῦ δημοσίου, ποῦ ἐκαλεῖτο «ἀβιωτίκιον», ἐστηρίζετο σὲ διαπλασθεῖσα συνήθεια κατὰ τοὺς τελευταίους πρὶν ἀπὸ τὴν κατάλυση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, αἰῶνες ἢ ὁποία εἶχε ἀνατρέψει, στὸ σημεῖο αὐτό, τὶς ἀντίθετες θετικὲς διατάξεις τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας. Βλ. ἐκτενῶς Μεν. Τουρτόγλου, Τὸ «ἀβιωτίκιον». Συμβολὴ εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κληρονομικὸν Δίκαιον, Ξένιον, Festschrift für P. J. Zepos, τ. 1, Athen-Freiburg/Br./Köln 1973, σ. 643-644, καὶ τοῦ Ἰδίου, Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς φερομένης ὡς «Νεαρᾶς 26» τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 70, ἐν Ἀθήναις 1995, σ. 74 ἐπ.

21. «...ἕτεροι δὲ αὐτονομῶς ἐξιδιούντες καὶ σφετερίζοντες τὴν μηδὸλας ἀνήκουσαν τούτοις ἐκείνων ὑπαρξίν, καὶ στερεῖται ὁ δημόσιος τῶν δικαίῳ λόγῳ ἀρμοζόντων αὐτῶ... εἰ κατὰ τι μνηυθεῖ ὑπὸ τινος ὡς τοιοῦτον, λήψεται τὴν δεκάτην μερίδα τῶν προσαγγελθέντων ὁ τὴν προσαγγελίαν ποιησάμενος» (Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 297, β').

Ἡ δεύτερη περίπτωση παροχῆς κινήτρων ἐπισημαίνεται σὲ Νεαρά τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ τοῦ ἔτους 1166²². Ἡ Νεαρά αὐτὴ ἀντιμετωπίζει τὴν περίπτωση τῶν προσφευγόντων στὴν ἐκκλησία ἐκουσίων φονέων, οἱ ὅποιοι σύμφωνα μὲ Νεαρά τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (945-959)²³ διέφευγαν τὴ θανατικὴ ποινὴ, ἢ τοῦ περιορισμοῦ²⁴ ἐπὶ τῶν («ἐντίμων») φονέων. Σὲ αὐτοὺς ἐπεβάλλετο ἡ ἐπεικὴς ποινὴ τῆς «ἀειφυγίας», δηλαδὴ τῆς διηνεκοῦς ἐξορίας, μακρὰν ὅμως τοῦ τόπου «καθ' ὃν γέγονεν ἡ πλημμέλεια τοῦ φονικοῦ μιάσματος».

Οἱ ἀπαγορεύσεις ὅμως τῆς Νεαράς τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου δὲν φαίνεται ὅτι ἐτηροῦντο στὴν πράξη. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴ μνημονευθεῖσα Νεαρά τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ, ἡ ὁποία ἀναγκάζεται νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν περίπτωση τοῦ προσφυγόντος στὴν ἐκκλησία φονέως, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν καταδίκη του σὲ ἰσόβια ἐξορία, ἤθελε τυχόν «εὔρεθῆ ἄνετος ἐμπεριπατῶν ἔνθα τὸν φόνον εἰργάσατο». Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό, διατάσσεται ἡ σύλληψή του ἀπὸ τὸν «πράκτορα» καὶ ἡ ἀποστολὴ του δεσμίου στὴ Βασιλεύουσα. «Ὅσα δὲ περιουσιακὰ στοιχεῖα εὔρεθῶν στὸν ἀποδράσαντα ἐκ τῆς

Παρόμοια κίνητρα φαίνεται ὅτι παρεῖχαν καὶ διατάξεις τοῦ βενετικοῦ δικαίου. Ἐτσι, ὁ ὑποδείξας σχολάζουσα κληρονομία γιὰ τὴν ὁποία ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανεὶς κληρονόμος, ὁπότε κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἐδικαιοῦτο ἀμοιβῆς ἀνερχομένης στὸ 1/3 τῆς κληρονομίας. (βλ. *M.I. Μανούσασκα*, «Ἄγνωστα ἀργυρόβουλλα τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου καὶ ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα γιὰ τοὺς φεουδαλικούς θεσμούς στὴ φραγκοκρατούμενη, βυζαντινὴ καὶ βενετοκρατούμενη Πελοπόννησο, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 59, ἐν Ἀθήναις 1984, σ. 348 ἐπ.). Ὅσον ἀφορᾷ στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη εὐρυτάτη ἦταν ἡ ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως χρησιμοποίηση καταγγελιοδοτῶν. Στους καταγγέλλοντες δὲ τοὺς μὴ συμμορφωμένους πρὸς τὶς διατάξεις τῆς ἐξουσίας παρεῖχετο ἀμοιβὴ ἢ ὁποία συνήθως ἀποτελοῦσε τμήμα τῆς ἐπιβαλλομένης κατὰ τῶν παραβατῶν χρηματικῆς ποινῆς. Σὲ περίπτωσι δὲ πού ὁ καταγγέλλων ἦταν βιλλάνος μποροῦσε νὰ ἀποκτήσει καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, ἂν τὸ ἐπιθυμοῦσε, ἀντὶ τῆς ἀμοιβῆς σὲ χρῆμα. (βλ. σχετικῶς *Χρ. Μαλιτζου*, Καταγγελιοδοτές στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη τὸν 14ο αἰ., «Ροδωνιά» (Τιμὴ στὸν *M.I. Μανούσασκα*), τ. 2, Ρέθυμνο 1994, σ. 299 ἐπ.). Κίνητρα ὁμοίως παρεῖχοντο καὶ στὴν Ἐπτάνησο στους καταδότες τῶν «Καρμανιόλων». Δηλαδὴ ἐκείνων πού συνέπραξαν ἢ ἀπλῶς συμπαθοῦσαν τοὺς δημοκρατικούς Γάλλους. Συγκεκριμένα ἐδίδοντο «τάλλαρα ἐκατὸν διὰ τὸν καθ' ἕνα» (καταδότῃ). βλ. *A. Βρανούση*, Ἰδεολογικὲς ζυμώσεις καὶ συγκρούσεις, «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τ. ΙΑ', σ. 449.

22. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 407, δ'.

23. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 232 ἐπ.

24. «Πολλὴ διαφορὰ ἐξορίας καὶ περιορισμοῦ· ὁ μὲν γὰρ περιορισμὸς καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν οὐσίαν ἀπόλλει· ἡ δὲ ἐξορία ἐκάτερον φυλάττει, εἰ μὴ ἰδικῶς δημευθῆ» (Βασ. 60.54.13). βλ. καὶ Βασ. 60.51.47. Synopsis minor, Φ. 26, Ζέπων J. G-R, τ. 6, σ. 539. Πόνημα Ἀτταλειώτου XXXV, σιδ'. Ζέπων, J. G-R, τ. 7, σ. 483.

έξορίας φονέα, να τὰ μερίζονται ἐξ ἡμισείας ὁ πράκτορας καὶ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος τὸν κατεμήνυσε²⁵.

Τέλος ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ στὸν Κώδικα τῆς Μολδαβίας ἀπαντᾷ παρεμφερῆς διάταξη παροχῆς κινήτρων, ὅταν ἐθίγοντο κρατικὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα.

Ἔτσι σὲ περίπτωση ἀνευρέσεως θησαυροῦ, κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ Κώδικα αὐτοῦ, ὁ εὐρεθεὶς θησαυρὸς ἐμερίζετο ἰσομερῶς μεταξὺ τοῦ δεσπότη τοῦ τόπου, τοῦ εὐρέτη καὶ τῆς «ἐξουσίας». Ἐάν ὅμως ὁ εὐρέτης δὲν ἐφανέρωνε τὸν ἀνευρεθέντα ἀπὸ αὐτὸν θησαυρόν, μὲ τὸν προφανῆ σκοπὸν νὰ τὸν οἰκιοποιηθεῖ ἐξ ὀλοκλήρου, εὐνόητη ἦταν ἡ ζημία τοῦ δημοσίου, ἀφοῦ ἀπεστερεῖτο τοῦ δικαιώματός του ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τρίτου. Στὴν προστασία ἀκριβῶς τῶν δικαιωμάτων τοῦ δημοσίου ἀπέβλεπε ἡ διάταξη τοῦ Κώδικα²⁶ αὐτοῦ ποὺ χορηγοῦσε ὡς ἀμοιβή στὸν καταμηνύσαντα τὴν ἀνεύρεση τὸ ἀνήκον στὸν εὐρέτη τρίτον τοῦ θησαυροῦ.

Ἀπὸ ὅσα ἐξετέθησαν γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ παροχὴ κινήτρων γιὰ τὴν ἐξιχνίαση σοβαρῶν ἐγκλημάτων ἢ γιὰ τὴν περιφρούρηση οἰκονομικῶν συμφερόντων τοῦ δημοσίου δὲν ἀποτελεῖ σύγχρονο φαινόμενο.

Ἡ προηγηθεῖσα ἔρευνα κατέδειξε, νομίζω, ἐπαρκῶς, ὅτι ἤδη οἱ βυζαντινοὶ ὀρμώμενοι ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους εἶχαν νομοθετήσῃ ἀνάλογα κίνητρα. Ἡ παροχὴ δὲ αὐτῆ τῶν κινήτρων δὲν διεκόπη μὲ τὴν κατάλυση τοῦ Βυζαντίου. Συνεχίσθη καὶ μεταγενέστερα ὅπως αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ διατάξεις μεταβυζαντινῶν καὶ νεωτέρων νομοθετικῶν κειμένων.

25. Ζέπων J. G-R, τ. 1, σ. 407, δ'.

26. «Ἐὰν ὁ εὐρετής δὲν φανερώσῃ τὸν θησαυρὸν αὐτοθελήτως, νὰ δοθῇ εἰς τὴν διατροφήν τῶν ὀρφανῶν τὸ ἀνήκον εἰς αὐτὸν μερίδιον, ἂν φανερωθῇ κατὰ τύχην· εἰ δὲ καὶ φανερώσῃ αὐτὸν ἄλλος, νὰ δοθῇ εἰς ἐκεῖνον. (Ζέπων J. G-R, τ. 8, σ. 75, § 531).

R É S U M É

Mobiles fournis aux «plaignants» dans le droit byzantin. Subsistances dans les textes législatifs post-byzantins et modernes.

L'attribution, de la part de l'Etat, de récompenses sous forme d'argent ou autres faveurs aux individus dénonçant un criminel inconnu ou livrant des informations qui permettent d'élucider certains crimes graves, n'est pas une invention de notre époque. Ce procédé se rencontre également dans le passé, à l'époque byzantine. L'Etat byzantin tentait de contrôler des situations analogues par des mesures législatives semblables à celles en vigueur de nos jours. L'étude des textes juridiques byzantins montre que les principales raisons de l'institution de telles incitations sont liées soit au maintien de l'ordre public, soit à la défense des intérêts financiers de l'Etat. Ce type de mesure ne fut d'ailleurs pas suspendu après la chute de Byzance: de tels mobiles continuaient d'être fournis plus tard, ainsi qu'en témoignent les dispositions de certains articles de loi post-byzantins et modernes.